

VERKENNING & ADVIES
MONUMENTWAARDE

BUITENGEBIED
'BETER VOOR DORDT'

18 DECEMBER 2019

Vereniging tot bevordering, ondersteuning en
instandhouding van landschappelijk en stedelijk schoon



Verkenning & advies monumentwaarde initiatief buitengebied Beter voor Dordt

18 december 2019

Colofon

Uitgevoerd door Stichting Dorp Stad & Land
Adiseurs Ruimtelijk Kwaliteit
Groot Handelsgebouw
Stationsplein 45
3001 GC Rotterdam
010 280 9445

Projectteam:

Suzanne Loen
Walter van Nieuwland
Hasan Ozgoren

Afbeelding Kaft:

Zicht op de Noordbovenpolder (Streekarchief Dordrecht)

Conceptrapport: 9 december 2019

Copyright: Dorp, Stad en Land 2019

Verkenning & advies monumentwaarde initiatief buitengebied Beter voor Dordt

Inhoudsopgave

1. Samenvatting
 - 1.1. Conclusies en aanbevelingen
 - 1.2. Aanbevelingen participatie en erfgoed
2. Inleiding
 - 2.1. Werkwijze
 - 2.2. Begrippenkader
3. Beschermen van (cultuur-)landschap-
pen
 - 3.1. Rijksbescherming
 - 3.2. Provinciale bescherming
 - 3.3. Gemeentelijke bescherming
4. Cultuurhistorische waardering en
landschappelijke kwaliteiten
 - 4.1. Nationaal niveau
 - 4.2. Provinciaal niveau
 - 4.3. Gemeentelijk niveau
 - 4.4. Weging aanwijzingscriteria
 - 4.5. Conclusies monumentwaarde
5. Geraadpleegde bronnen

1. Samenvatting & conclusies

De vraag die aan dit onderzoek ten grondslag ligt is of de landschappelijke kwaliteiten en cultuurhistorische waarden van het gebied, zoals gedefinieerd door de initiatiefnemers, zodanig zijn dat een beschermde status gerechtvaardigd is. Momenteel is op het onderzoeksgebied het gemeentelijk welstandsniveau regulier van kracht met aanvullende gebiedsgerichte criteria (Welstandsnota Dordrecht, 2015). In feite zou het dan gaan om het omzetten van het huidige zachte beschermingsniveau naar beschermingsniveau intensief en/of bescherming via het bestemmingsplan. Om te komen tot een gewogen advies is in dit onderzoek gekeken naar welke waarden en kwaliteiten op nationaal, provinciaal en lokaal niveau zijn toegekend aan het onderzoeksgebied. Daarnaast zijn ook nieuwe visies, ontwikkelingen en inzichten, waarop nog geen concreet beleid is ontwikkeld, ten aanzien van de waarde, kwaliteiten, behoud en bescherming van het landschap (op verschillende niveaus) meegewogen. De twee volgende aspecten zijn tevens bepalend geweest in de totstandkoming van het advies.

- Gebiedsgerichte erfgoedzorg.

Ten eerste stellen we vast dat erfgoedzorg en daarmee bescherming steeds meer gebiedsgericht wordt. Bij het beschermen van cultuurlandschappen roept de status van landschapsmonument echter vragen op. Monumenten beschermen naast de structuur en samenhang nadrukkelijk ook het authentieke historische materiaal. Dit is goed van toepassing op groene monumenten als begraafplaatsen en historische tuinen en meer afgebakende cultuurhistorische complexen. Landschappen met bijzondere biotische (fauna en flora) en a-biotische samenhang kunnen daarnaast beschermd worden via de Wet natuurbescherming (Wnb). In beschermde gezichten wordt juist via behoud van de samenhang en structuur de betekenis, beeld en beleving van het gebied in stand gehouden. We zien een ontwikkeling waarin open landschappen ook als beschermd gezicht worden aangewezen. Verder kunnen enkelbestemmingen met waarden en dubbelbestemmingen Cultuurhistorie een gebied via het bestemmingsplan ook extra bescherming bieden. Beschermde gezichten en enkel- en dubbelbestemmingen Cultuurhistorische waarden zijn daarom wellicht beter geschikte middelen voor instandhouding van landschappelijke kwaliteiten en cultuurhistorische waarden van cultuurlandschappen dan een monument status.

- Onlogische begrenzing onderzoeksgebied.

Een tweede belangrijke constatering is dat de landschappelijk gezien onlogische begrenzing van het gebied, zoals voorgesteld door de initiatiefnemers, veel vragen oproept. De waarde van landschappen wordt in hoge mate bepaald door de lange historische lijnen (zoals dijken) en de ruimtelijke samenhang van gebieden. De willekeurige happen uit de begrenzing van het onderzoeksgebied ondermijnen juist de samenhang en structuur van het landschap. In het onderzoek maken wij daarom onderscheid tussen de begrenzing van het initiatief (BI) en de landschappelijke begrenzing (LB). De landschappelijke begrenzing gaat meer uit van de historische ontwikkeling en daarmee samenhangende structuren, elementen, ensembles en patronen in het gebied.



afb. 1. Begrenzing initiatief Beter voor Dordt (BI-gebied)



afb. 2. Landschappelijke begrenzing gebied (LB-gebied) waarin waardevolle ensembles en dijklinten minder verstoord zijn opgenomen (bewerking Cultuurhistorische kaart Dordrecht, Landschapsbeheer Zuid-Holland, 2011)

1.1 Conclusies & aanbevelingen

Naar aanleiding van het onderzoek adviseren wij de gemeente de status van gemeentelijk beschermd (landschaps-)monument niet toe te kennen aan het BI-gebied. De uitgebreide onderbouwing hiervan kunt u vinden in hoofdstuk 3.4. De belangrijkste argumenten zijn de volgende:

- Het gebied (LB) kent wel degelijk een stapeling van waarden die bepalend zijn voor de hoge cultuurhistorische waarde van het gebied. De willekeurige en onlogische begrenzing van het onderzoeksgebied (BI) ondermijnen echter juist de samenhang en structuur en daarmee de monumentwaarde. Enkele zeer waardevolle ensembles en structuren (of delen daarvan), de zogenaamde structuur- en identiteitsdragers, vallen juist buiten het BI-gebied;
- Bij een groen- of landschapsmonument gaat het naast structuur en samenhang ook nadrukkelijk om behoud van het authentieke historische materiaal. In landschappen gaat het dan om bijvoorbeeld bijzonder plantmateriaal en/of samenhang van biotische en a-biotische factoren op het terrein of complex. In het onderzoeksgebied (zowel BI als LB) zijn vooral de structuren en samenhang waardevol omdat zij de betekenis, beeld en beleving van het landschap bepalen en in mindere mate het authentieke historische materiaal en de biotische en a-biotische factoren;

De landschappelijke en cultuurhistorische waarden in het LB-gebied zijn echter zodanig dat wij wel adviseren dit gebied een vorm van bescherming te geven. Mits met respect voor de landschappelijk samenhang en niet gefragmenteerd zoals voorgesteld in het BI-gebied. Wij doen ter bescherming van de landschappelijke kwaliteiten en cultuurhistorische waarden in het LB-gebied de volgende aanbevelingen:

In het licht van de te verwachten reactie van het kabinet op het signalenrapport Zorg voor Landschap (PBL, 2019):

- Het Planbureau voor de leefomgeving pleit in haar signalenrapport voor landschapsinclusief omgevingsbeleid. Wij adviseren de gemeente Dordrecht hieraan gevolg te geven in haar omgevingsvisie en omgevingsplannen;
- In hetzelfde rapport introduceert het Planbureau de zogenaamde schillen van waardevolle cultuurlandschappen. Het LB-gebied lijkt daarin als onderdeel opgenomen te zijn in de schil van waardevol cultuurlandschap van de Robuuste Natuurkern De Biesbosch. Het kabinet zal op korte termijn met beleid komen. Het is raadzaam de uitwerking en definitie van deze schillen van het PBL in nationale visies en/of beleid mee te nemen in het gemeentelijke omgevingsbeleid.
- Het Planbureau pleit in haar signalenrapport ook voor een zogenaamde landschapstoets. Wij pleiten daarbij ook met nadruk voor inspiratie vooraf via inspirerende kaders voor behoud en ontwikkeling van landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteit.

Algemene aanbevelingen:

- Ken tenminste de dubbelbestemming Waarde-Cultuurhistorie toe aan het LB-gebied;
- Zorg daarbij voor een goede integrale gebiedsbeschrijving en analyse,

met de nadruk op de samenhang en structuur van landschappelijke en cultuurhistorische waarden, die als basis dient voor gebiedsbepalingen in het bestemmingsplan;

- Bij een dubbelbestemming en/Bij een dubbelbestemming en/of hoger welstandsniveau zou gewerkt kunnen worden met zogenaamde KAN-bepalingen om de regeldruk te verminderen;
- In het licht van de nieuwe omgevingswet pleiten wij tevens voor meer inspireren vooraf bij ontwikkelingen en transformaties in het gebied;
- Bewaak de lange lijnen in het landschap en ontwikkel een visie en beleid voor dijken en linten;
- Momenteel wordt gewerkt aan een landschapsbiografie. Te denken valt aan een praktische vertaling hiervan naar een inspirerend Polder-Kookboek of Handboek Buitengebied waarin ook aangegeven en helder verbeeld wordt wat wel of niet KAN;
- Bij ontwikkelingen met impact is inspireren via omgevingsdialogen (zoals keukentafelgesprekken) met en bij initiatiefnemers 'thuis' belangrijk;
- Integrale commissies ruimtelijke kwaliteit, waarin ook landschapsdeskundigen en cultuurhistorici zitting hebben, kunnen een rol spelen in deze gesprekken;
- Tot slot zien wij ook de mogelijkheid het gebied de status van gemeentelijk beschermd (landschaps-) gezicht toe te kennen. In beschermde gezichten wordt namelijk de samenhang en structuur van het gebied beschermd. De aanwijzing tot gezicht heeft niet tot doel de huidige situatie te bevriezen, maar schade aan het geheel te voorkomen. Er staan in het gebied beschermde monumenten, maar niet ieder pand of object krijgt automatisch een beschermde status. Er zijn al enkele precedentes om gebiedsgericht delen van cultuurlandschappen te beschermen als (gemeentelijk) gezicht;
- Samenwerking met en betrekken van de belanghebbenden in de omgeving is hierbij van groot belang.

1.2 Aanbevelingen participatie en erfgoed

Dit onderzoek richt zich op de landschappelijke kwaliteiten en waarltureel erfgoed geven we hier toch aandacht aan het aspect participatie en erfgoed.

Meestal nemen het Rijk of belangenverenigingen voor natuur en landschap het initiatief om landschappen een bepaalde status toe te kennen en daarmee te beschermen voor aantasting. Initiatieven als deze, waarbij lokaal het initiatief wordt genomen, passen echter in een veranderende maatschappij waar de betrokkenheid en stem van de directe omgeving belangrijker wordt. Het betrekken van de omgeving bij onderzoek naar en waarderen van cultuurhistorie in de eigen omgeving wordt gangbaarder en zelfs als noodzakelijk gezien. In de handreiking Landschapsbiografie en Omgevingsvisie van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE, 2019) pleit het Rijk voor en geeft het handvatten voor het betrekken van de omgeving bij, en het creëren van draagvlak voor, instandhouding (bij ontwikkeling) van waardevolle landschappen. De vraag bij participatie is echter ook altijd wie gehoord wordt en wie niet? Juist bij een gebied waar veel tegengestelde belangen heersen is een zorgvuldige aanpak waarbij alle stemmen worden gewogen, ook van die mensen die zich niet vaak laten horen, van groot belang.

De Gemeente Dordrecht toont zich een voorloper in het betrekken van de omgeving bij haar erfgoed. Bij monumentenaanwijzing konden burgers uit top 25 kiezen. Het betrekken van de omgeving bij het aanwijzen van een landschap of landschapselement als gemeentelijk groen monument of beschermd gezicht is echter (nog) niet heel gangbaar in Nederland. Initiatieven hiervoor, vooral daar waar de druk van de toenemende verstedelijking wordt gevoeld, zijn echter ook gaande. Het initiatief tot aanwijzing van een gemeentelijk beschermd gezicht voor de Lutkermeerpolder door Heemschut Amsterdam is zo'n voorbeeld. Voor het participatieve proces doen wij de volgende aanbevelingen:

- Het hanteren van een open en inclusief participatief proces bij eventuele toekenning van een beschermde status;
- Het participatieproces zelf participatief vormgeven;
- Achterhalen wat de initiatiefnemers en andere belanghebbenden precies willen bereiken en welk instrument daarvoor het meest geëigend is;
- De landschapsbiografische benadering of een verhalenatlas kan helpen participatief gedeelde kernwaarden van het landschap te formuleren.

2. Inleiding

Aanleiding voor deze second opinion is een initiatief tot aanwijzing gemeentelijk monument van een deel van het buitengebied van het eiland Dordrecht. Het initiatief heeft betrekking op het buitengebied bestaande uit delen en fragmenten van de Oud-Dubbeldamse Polder, de Zuidpolder, de Alloisepolder en de Noordbovenpolder (hierna aangeduid als het onderzoeksgebied). Het aanwijzen van landschapselementen of cultuurlandschappen tot gemeentelijk (landschaps-)monument of beschermd gezicht is niet heel gangbaar, maar komt wel voor. Het is het wel gangbaar om cultuurlandschappen van nationaal belang aan te wijzen als Rijksbeschermd monument of gezicht. Het aanwijzen van groen erfgoed als bijvoorbeeld (stads-)parken, begraafplaatsen en buitenplaatsen als gemeentelijk monument is wel gangbaar in Dordrecht. Ook heeft Dordrecht al enkele landschapselementen en complexen als een haven, dam en kade aangewezen.

Deze second opinion heeft tot doel te verkennen of de landschappelijke kenmerken, kwaliteiten en cultuurhistorische waarden een aanwijzing tot gemeentelijk beschermd gebied rechtvaardigen. Vanwege het bijzondere karakter van het initiatief, een stuk van/uit een cultuurlandschap als gemeentelijk monument, wordt in deze verkenning ook gekeken naar de wijze van bescherming van cultuurlandschappen in andere gemeenten en actuele ontwikkelingen t.a.v. de waardering en bescherming van cultuurlandschappen op nationaal, provinciaal en gemeentelijk niveau.

2.1. Werkwijze

Om te komen tot een gewogen oordeel en advies te komen zijn de volgende deelonderzoeken uitgevoerd:

- Inventarisatie bescherming van cultuurlandschappen in Nederland, relevante precedents en vergelijkbare cases;
- Inventarisatie landschappelijke kwaliteiten en cultuurhistorische

waardering onderzoeksgebied zoals toegekend aan (delen van) het onderzoeksgebied op nationaal, provinciaal en lokaal niveau;

- Aanvullende cultuurhistorische waardering waar nodig;
- Weging gemeentelijke aanwijzingscriteria onderzoeksgebied;
- Advies en aanbevelingen.

2.2. Begrippenkader

In dit rapport worden de begrippen natuur, landschap, cultuurlandschap en cultuurhistorie gebruikt. Deze begrippen zijn binnen en tussen de vakgebieden van historische geografie, ecologie en landschapsarchitectuur, landschaps- en natuurbeschermende organisaties en bij beleidsmakers geen vastomlijnde begrippen. In dit rapport maken wij gebruik van de begripsomschrijvingen die gehanteerd wordt door Landschapsbeheer Nederland (Landschapsbeheer Nederland, 2010) en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.

- **Landschap**
Het begrip 'landschap' heeft een groot aantal betekenissen. Landschap kan refereren aan een bepaald gebied, aan een ruimtelijk relatiestelsel of een 'landschapsbeeld'. Hier wordt landschap gedefinieerd als het beeld, de betekenis en de beleving opgeroepen door de onderlinge relatie en samenhang van elementen, structuren en patronen in een bepaald gebied. Landschappelijke kwaliteiten worden bepaald door ruimtelijk waarneembare en beleefbare aspecten. Ze worden omschreven aan de hand van termen als open en beslotenheid, organisch en geometrisch, horizontaal en verticaal, vloeiend en strak. Een landschap kan overwegend onder invloed van natuurlijke dynamiek ontstaan zoals de duinen. Dan spreken we van een natuurlijk landschap. Als een gebied overwegend onder dominante invloed van menselijk handelen is ontstaan, zoals polders, dan spreken we van cultuurlandschappen. Daarnaast kennen we als tegenhanger van 'open groene' landschappen ook het begrip stadslandschap. Hierin is de bebouwing dominant.
- **Cultuurlandschap**
Een cultuurlandschap is een landschap dat onder invloed van activiteiten van de mens is gevormd. We mogen ervan uitgaan dat heel Nederland een cultuurlandschap is. In cultuurlandschappen vormt en exploiteert de mens het landschap vaak voor en door agrarische activiteiten als veeteelt en akkerbouw. Maar ook door energiewinning zoals windmolenparken, de turfwinning en mijnbouw ontstaan cultuurlandschappen. Waar de oorspronkelijke exploitatie eindigt en de activiteiten en verstoring door de mens afneemt kan de 'natuur' soms terugkeren. Dit soort gebieden, zoals bijvoorbeeld de Vinkeveenseplassen of de Biesbosch, worden soms mensgebonden natuur genoemd. Alhoewel geroemd om hun natuurwaarden worden ze ook tot het cultuurhistorisch erfgoed gerekend omdat ze zijn ontstaan door menselijk handelen.
- **Natuur**
Omdat we Nederland als een cultuurlandschap beschouwen, in belangrijke mate gevormd door handelen van de mens, kennen we nauwelijks natuurlijke landschappen. 'Nieuwe natuur', met de bekende grote grazers, wordt zelfs ook vaak gezien als een cultuurlandschap gevormd en gestuurd door de mens. Dat betekent niet dat er geen natuur is in Nederland. Hier verstaan we onder natuur dat deel van de

omgeving dat nauwelijks verstoord wordt door de mens en een bijzondere onderlinge samenhang kent tussen biotische (flora en fauna) en a-biotische (water en bodem) aspecten.

- Cultuurhistorie

De term cultuurhistorie wordt gebruikt voor het totaal aan sporen van menselijke activiteiten boven en onder de grond. Daarbij rekenen we iets tot 'de cultuurhistorie' vanaf het moment dat het verouderd raakt en er geen nieuwe exemplaren meer van worden gemaakt. De cultuurhistorische waarde van een structuur, elementen, ensembles en objecten wordt bepaald door weging van verschillende criteria. Deze hebben betrekking op onder andere zeldzaamheid, de gaafheid, de situering en kunsthistorische waarde. Bij een cultuurhistorische waardebepaling kunnen afzonderlijk en/of in samenhang structuren, elementen, patronen, ensembles en objecten worden gewaardeerd.

3. Bescherming van cultuurlandschap

De bescherming van waardevolle (cultuur-)landschappen is een taak van de overheid geworden met de ratificatie van het Verdrag van Florence van de Europese Landschapsconventie in 2000. In 2005 is de conventie van kracht geworden in Nederland. Dit verdrag is ook van belang voor regionaal en lokaal beleid. Een aantal gemeenten in Nederland, zoals de gemeente Sittard-Geleen Born (Limburg), heeft dit opgepakt. In het gemeentelijk erfgoedbeleid is expliciet de mogelijkheid opgenomen om landschappen die op plaatselijke schaal karakteristiek en waardevol zijn aan te wijzen als landschapsmonument. De gemeente De Bilt heeft in 2009 het landschap De Biltse Duinen aangewezen als gemeentelijk landschapsmonument. Aanwijzing van landschappen als gemeentelijk monumenten is echter nog niet breed ingeburgerd in Nederland. Er is wel een kentering gaande van een objectgerichte erfgoedzorg naar een gebiedsgerichte erfgoedzorg en bescherming.

Dat is zichtbaar in de voorzichtige ontwikkeling om landschappen als onderdeel van dorps- of stadsgezichten te beschermen. Sinds 2012 wijst het Rijk zelf geen nieuwe beschermde dorps- en stadsgezichten aan. Een stads-of dorpsgezicht kan nog wel op gemeentelijk niveau als beschermd aangemerkt worden; dan gaat het om een gemeentelijk beschermd stads- of dorpsgezicht.

De waarde van het landschap krijgt steeds meer aandacht. Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) pleit in haar zeer recentelijk uitgekomen signalenrapport *Zorg voor Landschap*, voor een landschapsinclusief omgevingsbeleid (PBL, 11 november 2019). Concreet wordt aanbevolen om rondom nationale parken een „brede schil” van natuur en harmonieus landschap aan te wijzen. Hieronder volgt een overzicht van de status en mate en soort van bescherming van landschappelijke gebieden, structuren en objecten in het algemeen en in de omgeving van het onderzoeksgebied in het bijzonder.

3.1 Rijksbescherming

3.1.1 Beschermd stads- of dorpsgezicht

Ruim 400 gebieden in Nederland met een bijzonder cultuurhistorisch karakter zijn gekenmerkt als 'beschermd stads- of dorpsgezicht'. Zoals de

naam al impliceert is de status beschermd gezicht van oorsprong niet bedoeld als instrument om landschappen te beschermen. Aangrenzende open gebieden (als schootsvelden) en landschappen (als agrarische akkercomplexen en weilanden) waren van het beschermde gebied uitgesloten.

Recentelijke ontwikkelingen wijzen echter op mogelijkheden cultuurlandschappen wel de status van beschermd gezicht toe te kennen. In januari 2015 is het gezicht Oude en Nieuwe Bildtdijken (Sint Annaparochie) aangewezen als beschermd dorpsgezicht. Het betreft een polder uit de 16de en 17de eeuw met als in de aanwijzing beschreven "zeer open landschap met planmatige rechtlijnige, rechte verkaveling". De lintbebouwing op en aan de dijken en het omringende open polderlandschap worden hierin als onlosmakelijk met elkaar verbonden beschouwd. In 2017 werd tevens van Rijksweg het gebied Ontginningen Voornes Duin in Westvoorne aangewezen als beschermd dorpsgezicht. De rijksoverheid vindt onder andere de combinatie van grote planmatige ontginningen in het voormalige zeegat en de omvangrijke kleine kamptontginningen, lustwarande en jachtgebied in de duinen zelf uniek. Sinds 2012 wijst het Rijk geen nieuwe Rijks beschermde gezichten meer aan (met uitzondering van gebieden die al in procedure zijn). Een stads- of dorpsgezicht kan nog wel op gemeentelijk niveau als beschermd aangemerkt worden; dan gaat het om een gemeentelijk beschermd stads- of dorpsgezicht. Dit geldt voor gemeenten waar dit is vastgelegd in het gemeentelijk beleid (zie paragraaf 2.3).

De aanwijzing van de beschermde gezichten Oude en Nieuwe Bildtdijken en Ontginningen Voornes Duin geeft aan dat het Rijk landschappen als beschermd gezicht erkent. Het onderzoeksgebied maakt geen onderdeel uit van een beschermd stads- of dorpsgezicht.

- *De historische binnenstad en de 19de-eeuwse schil van Dordrecht zijn aangewezen als Rijks beschermde stadsgezichten*

3.1.2 Rijksmonument

Groen erfgoed zoals stadsparken, begraafplaatsen en de historische tuinaanleg van landgoederen en buitenplaatsen kunnen de status van Rijksmonument verwerven. In het onderzoeksgebied bevinden zich geen rijksmonumenten. In de omgeving van het onderzoeksgebied, Polder De Biesbosch, bevinden zich wel enkele Rijks monumentale objecten als griendketen en boerderijcomplexen (Online Monumentenkaart Dordrecht, geraadpleegd 14 nov, 2019).

- *Enkele groen erfgoed complexen zoals Alg. Begraafplaats Esenhof, Wantijplantsoen en het Park Landgoed Dordwijk zijn aangewezen als Rijksmonumenten*
- *In de omgeving van het onderzoeksgebied, Polder De Biesbosch, bevinden zich enkele rijks monumentale objecten als griendketen en boerderijcomplexen*



afb. 3. Rijks- en gemeentelijke monumenten Dordrecht (online monumentenkaart Gemeente Dordrecht)

3.1.3 Nationaal Park, Natura 2000, Nationaal Natuur Netwerk (NNN)

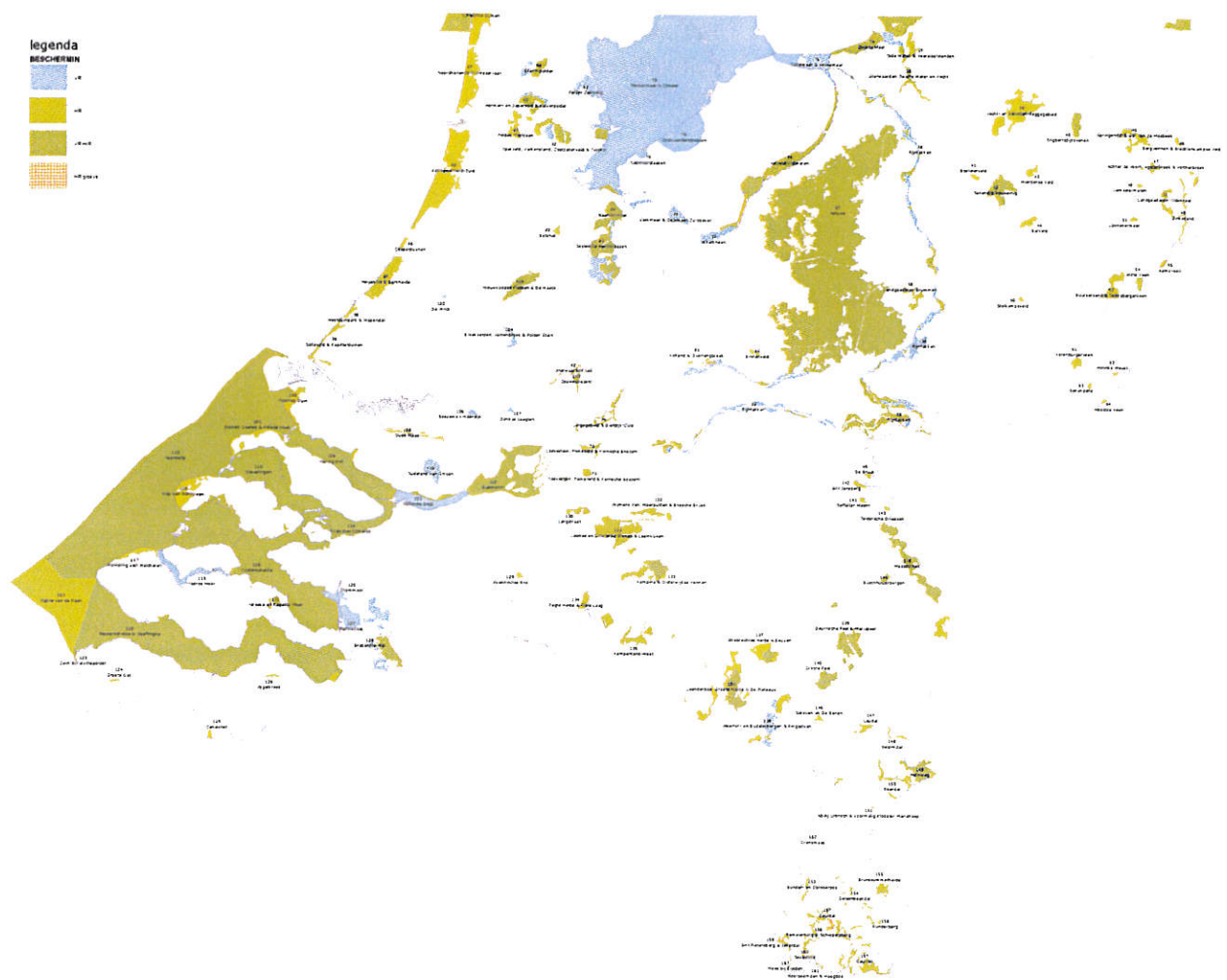
In Nederland zijn zo'n 200 gebieden aangewezen als beschermd natuurmonument. Met de intrede van Natura 2000 wet zijn de beschermde natuurmonumenten die samenvallen met de Europese Natura 2000 gebieden komen te vervallen. De Biesbosch is een Natura 2000 gebied en tevens onderdeel van het Nationaal Natuur Netwerk (NNN) (voorheen Ecologische Hoofdstructuur). Het onderzoeksgebied zelf maakt geen onderdeel uit van het Natura 2000 gebied, de kop van het onderzoeksgebied is weer wel onderdeel van het NNN als bos en recreatiegebied.

In 1994 is het Nationaal Park de Biesbosch bij wet tot beschermd Nationaal Park benoemd. Het onderzoeksgebied maakt geen onderdeel uit van het Nationaal Park de Biesbosch. In de Nota Ruimte van het Min. van VROM zijn in 2004 Nationale Landschappen aangewezen. In tegenstelling tot Nationale Parken biedt een Nationaal Landschap ook plaats aan wonen, landbouw en kleinschalige bedrijven. Het onderzoeksgebied bevindt zich niet in een Nationaal Landschap.

De kop van het onderzoeksgebied valt onder het Rijks Structuurschema Groene Ruimte (1993) waarin het eiland van Dordrecht werd aangemerkt als een van de Strategische Groenprojecten. Deze projecten voorzien in grootschalige natuur- en recreatiebouw aan de rand van de stad. Op gemeentelijk niveau is dit uitgewerkt in een bestemmingsplan en een beeldkwaliteitsplan Nieuwe Dordtse Biesbosch (zie H2.3).

- *Grenzend aan het onderzoeksgebied bevindt zich het Natura 2000 gebied en Nationaal Park De Biesbosch (zie afbeelding). Deze gebieden zijn beschermd met de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn (Overzichtskaart ligging Natura 2000-gebieden, Min. LNV, 2018)*

- *De Kop van het Land en de oostkant van de Alloisepolder maken onderdeel uit van NNN en het Rijks Structuurschema Groene Ruimte (1993) waarin het eiland van Dordrecht werd aangemerkt als een van de Strategische Groenprojecten.*



Opdrachtgever :



RVO.nl
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Kaartproductie: Gis Competence Center, RVO
Datum: 3 mei 2018

Overzichtskaart ligging Natura 2000-gebieden

De grondslagen voor de begrenzing en de beschermingsstatus zijn: de publicaties van definitieve Natura 2000-aanwijzingsbesluiten en Natura 2000-wijzigingsbesluiten in de Staatscourant tot 13-3-2018; de publicaties van de Vogelrichtlijngebieden Krammer-Volkerak (114) en Zoommeer (120); en van de elfde bijgewerkte lijst van gebieden van communautair belang voor de Atlantische biogeografische regio (PbEU, 19-1-2018). De geodata van de Natura 2000-gebieden zijn beschikbaar via het Nationaal georegister (NGR) <http://nationaalgeoregister.nl>

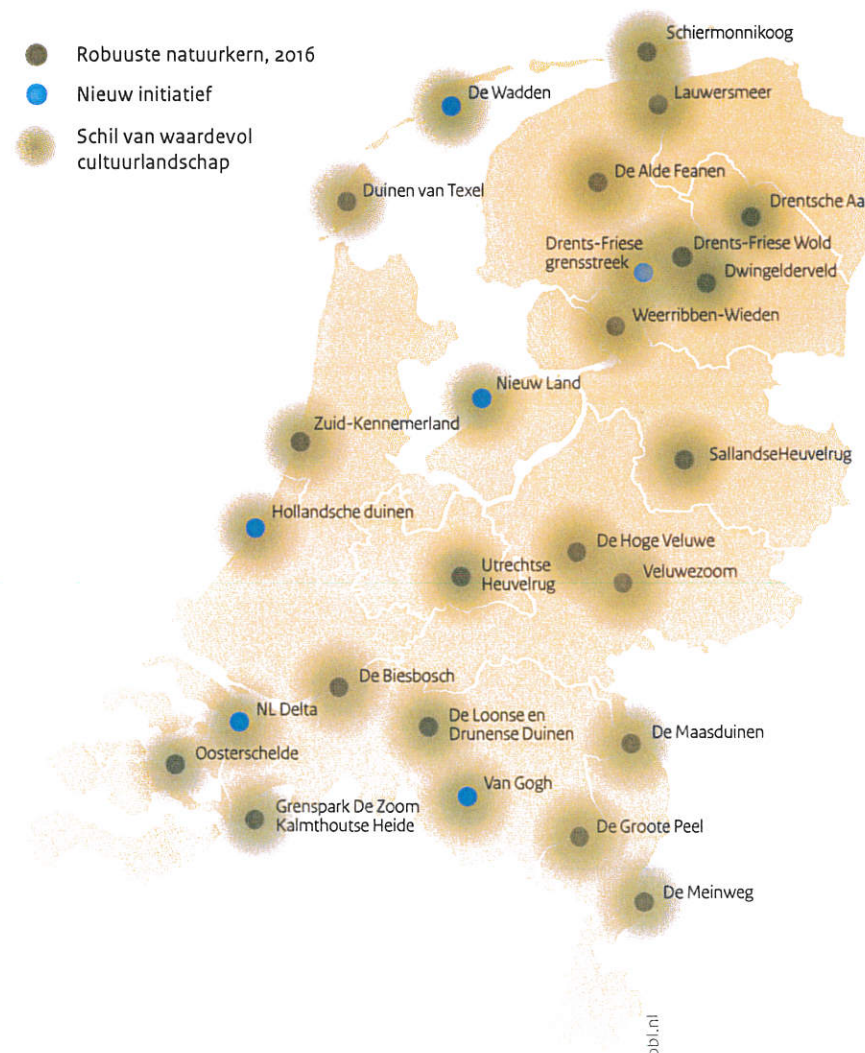
afb. 4. Detail kaart Natura 2000 gebieden. De Biesbosch is beschermd met de Vogel- en Habitatrichtlijnen (Min. LNV., 2018)

3.1.4 Nationaal visies en beleid in ontwikkeling

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) pleit in haar zeer recentelijk uitgekomen rapport *Zorg voor het Landschap* (PBL, 11 november 2019) voor een *landschapsinclusief omgevingsbeleid*. Concreet wordt aanbevolen om rondom nationale parken een "brede schil" van natuur en harmonieus landschap aan te wijzen. Het onderzoeksgebied zou vallen binnen de schil van de robuuste natuurkern De Biesbosch. Binnen twee maanden komt het kabinet met nieuw beleid voor het landschap.

- *Het onderzoeksgebied bevindt zich in een "Schil van waardevol cultuurlandschap" rondom de Robuuste Natuurkern van Nationaal Park De Biesbosch (PBL, 2019)*

Nationale Parken Nieuwe Stijl



Bron: Nationale Parken Bureau; bewerking PBL

afb. 5. Nationale Parken Nieuwe Stijl met daarin "schil van waardevol cultuurlandschap rondom de robuuste natuurkern De Biesbosch" (Zorg voor Landschap, PBL, 2019)

3.2 Provinciale bescherming

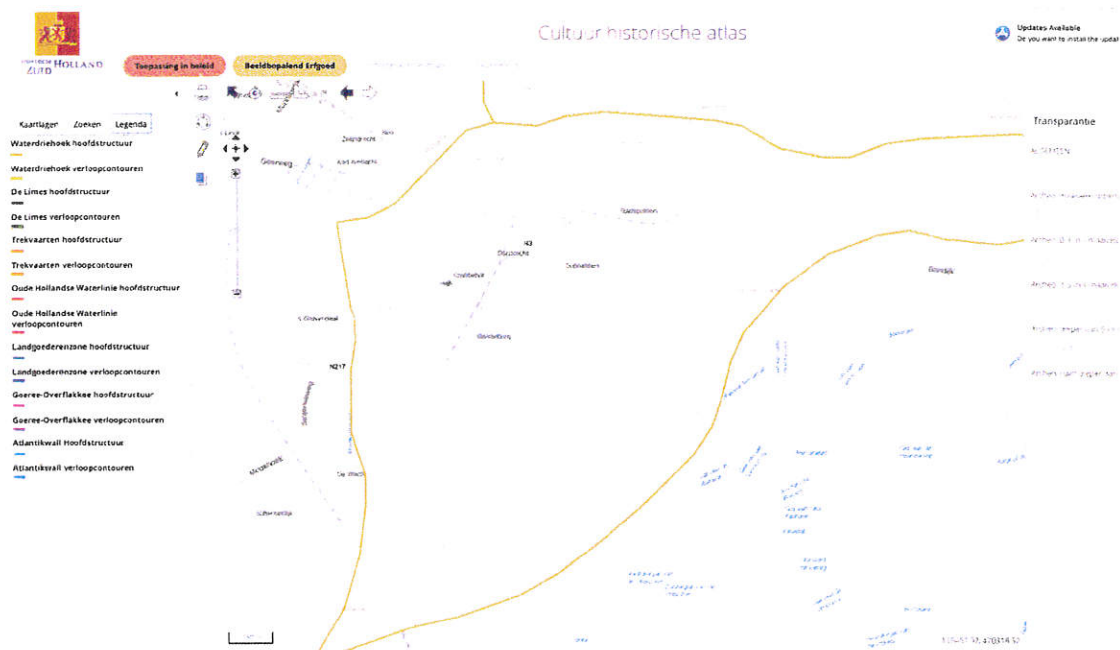
Noord-Holland en Drenthe zijn de enige provincies die provinciale monumenten hebben aangewezen. Niet alleen panden, maar ook dijken, grenspalen en gemeente-overschrijdende objecten kunnen deel uitmaken van een provinciale monumentenlijst. De lijst wordt samengesteld door de Provinciale Staten van de provincie (monumenten.nl, geraadpleegd 14 november 2019). De Provincie Zuid-Holland kent geen monumentenstatus toe aan (cultuur-)landschappen. Wel zijn waarden en kwaliteiten toegekend aan gebieden en landschappen in de Gebiedsprofielen, Kwaliteitskaarten en Cultuurhistorisch Atlas van Zuid-Holland. Gedeputeerde Staten kunnen volgens de Wet natuurbescherming (Wnb) nu al zogeheten bijzondere provinciale landschappen (art. 1.12 lid 3 Wnb) aanwijzen. Zuid-Holland heeft dit gedaan door de voormalige Rijksbufferzone Midden-Delfland als bijzonder provinciaal landschap aan te wijzen. Maar zo'n aanwijzing is niet verplicht. Andere provincies doen dit nog niet: Midden-Delfland is vooralsnog het enige voorbeeld (PBL, 11 november 2019).

3.2.1 Provinciale Cultuurhistorische Hoofdstructuur

In de Provinciale Cultuurhistorische Hoofdstructuur is aangegeven welke waarde wordt toegekend aan landschappen en welke monumentale complexen in Zuid-Holland van provinciaal belang zijn. De kwaliteiten en karakteristieken van landschappen en hun eventuele kroonjuwelen zijn uitgewerkt in de Gebiedsprofielen. De Kroonjuwelen nemen in de gebiedsprofielen als cultuurhistorische waardevol onderdeel een bijzonder plaats in. Kroonjuwelen zijn unieke, zeer karakteristieke en gave erfgoedensembles van het Zuid-Hollands landschap. De provincie kent in totaal dertien kroonjuwelen die in zeer sterke mate bepalend zijn voor de identiteit en herkenbaarheid van een plek of landschap. Voor kroonjuwelen geldt de algemene sturingsrichtlijn 'behoud en versterking van cultuurhistorisch waardevolle structuren en ensembles via bescherming én passende ruimtelijke ontwikkeling'. Daarbij zijn ook richtlijnen voor behoud en ontwikkeling gegeven (Beleidsvisie cultureel erfgoed, 2013-2016). In hoofdstuk 3 wordt verder ingegaan op de landschappelijke kenmerken, kwaliteiten en cultuurhistorische waarden die de provincie aan het gebied toekent.

Op initiatief van de provincie worden 7 erfgoedlijnen ontwikkeld om het erfgoed beter beleefbaar te maken en te benutten. Hiertoe wordt samengewerkt met gemeenten, erfgoedinstellingen en ondernemers. Het onderzoeksgebied maakt onderdeel uit van de Erfgoedlijn Waterdriehoek.

- *Het onderzoeksgebied maakt onderdeel uit van het Gebiedsprofiel Hollandse Biesbosch maar maakt geen onderdeel uit van Kroonjuweel Polder Biesbosch.*
- *Het onderzoeksgebied valt onder de Erfgoedlijn Waterdriehoek.*



afb. 6. Erfgoedlijn Waterdriehoek (online Cultuurhistorisch Atlas Provincie Zuid-Holland)

3.2.2 Molen-, Landgoederen- en kastelenbiotopen

Molens, landgoederen en kasteelterreinen zijn van grote betekenis voor hun omgeving. Om ervoor te zorgen dat deze cultuurhistorisch waardevolle gebieden niet verloren gaan, heeft de provincie zogeheten molenbiotopen en landgoedbiotopen ingesteld. Deze biotopen bestaan uit de kern van het ensemble zoals de molen, het landgoed of kasteelterrein (huis met tuin en/of park) met hier omheen een bufferzone, het zogenaamde blikveld. Ook waardevolle elementen (zoals zichtlijnen, panorama's, weg of waterloop waaraan het landgoed ligt) kunnen deel uitmaken van de landgoedbiotoop. Dit provinciaal belang is geborgd aan de hand van de 'landgoed- en kasteelbiotoop' in de Verordening Ruimte. Ontwikkelingen in gebieden die onderdeel zijn van een 'biotoop' en zich in de 'kern' en/of 'bufferzone' bevinden zijn aan beperkingen gebonden. In Dordrecht bevinden zich enkele landgoedbiotopen en een molenbiotoop. Het onderzoeksgebied bevindt zich niet in de kern of bufferzones van deze biotopen. (Cultuurhistorische kaart, 2017, geraadpleegd 14 november 2019).

- In Dordrecht bevinden zich enkele landgoedbiotopen waaronder het Rijksmonument Dordwijk, en de buitenplaatsen Gravenstein/Amstelwijck (deels Rijksmonument, deels gemeentelijkmonument), Weizigt (deels Rijksmonument) en Merwestein(gemeentelijk monument).

3.2.3 Provinciale visies en beleid in ontwikkeling

Harm Veenenbos, Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit (PARK), pleit in zijn Verkenning stedelijk landschap en groenblauwe structuur Zuid-Holland (PARK, 2017) voor een *Landschapspark Zuidvleugel*. Hierin wordt het onderzoeksgebied als onderdeel van het *binnenlandschap Hollandse Biesbosch* van de metropolitane regio Dordrecht aangemerkt als gebied met “*Kansen voor landschappelijke topbestemmingen*”. In zijn Advies Landschapspark Zuidvleugel stelt Veenenbos het principe van het *binnenlandschap* als sturend inzicht voor. Hij pleit ervoor dit inzicht naar voren te laten komen in omgevingsbeleid (PARK, 2018). Het binnenlandschap *Hollandse Biesbosch* lijkt grotendeels samen te vallen met de erfgoedlijn Waterdriehoek.

- De Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit heeft het onderzoeksgebied als onderdeel van het binnenlandschap *Hollandse Biesbosch* aangemerkt als gebied met “*Kansen voor landschappelijke topbestemmingen*” (Provincie Zuid-Holland, 2017).
- De Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit pleit in zijn Advies Landschapspark Zuidvleugel om het inzicht binnenlandschap sturend in te zetten in omgevingsbeleid (PARK, 2018).



afb. 7. Kaart Landschapspark Zuidvleugel (Advies Landschapspark Zuidvleugel, PARK, 2018)

De Provinciale Omgevingsvisie neemt delen van Visie Ruimte en Mobiliteit over maar kent 3 beleidsverrijkingen. De beleidsverrijking Rijke groenblauwe leefomgeving is relevant voor het onderzoeksgebied. Deze beleidsverrijking richt zich onder andere op "Een kwalitatieve en kwantitatieve groennorm voor verschillende te onderscheiden gebieden" en "geeft richting aan....de toegankelijkheid van groen".

3.3 Gemeentelijke bescherming

3.3.4. Ruimtelijk beleid onderzoeksgebied

Op het onderzoeksgebied zijn de Structuurvisie Dordrecht 2040 en de bestemmingsplannen Nieuwe Dordtse Biesbosch, Dubbeldam en Zuidrand van Dubbeldam van toepassing. Naast de 'bebouwde' bestemmingen kennen de bestemmingsplannen de volgende 'groene' bestemmingen.

Bestemmingsplan Dubbeldam (2014) kent de bestemmingen

- Agrarisch
- Groen (dijklinten)
- Waterstaat – Waterkering (dijklinten)
- Dubbelbestemming Waarde – Archeologie- 2

Bestemmingsplan Zuidrand van Dubbeldam (2019) kent de bestemmingen

- Agrarisch
- Sport
- Groen (dijklinten)
- Waterstaat – Waterkering (dijklinten)
- Dubbelbestemming Waarde – Archeologie- 2 (oude stroomgordel)
- Dubbelbestemming Waarde – Archeologie- 3

Bestemmingsplan Nieuwe Dordtse Biesbosch (2014)

- Agrarisch met waarden - 2
- Natuur -2 (kop)
- Recreatie - 1
- Groen (dijklinten)
- Waterstaat – Waterkering (dijklinten)
- Wonen
- Tuin
- Dubbelbestemming Waarde – Archeologie-1 (oude stroomgordel)
- Dubbelbestemming Waarde – Archeologie 2

Het deel van het onderzoeksgebied dat onderdeel uitmaakt van het bestemmingsplangebied Nieuwe Dordtse Biesbosch is bestemd voor agrarische doeleinden met cultuurhistorische en landschapswaarden. Daarnaast heeft de aardhaalzone langs de Zeedijk de functie-aanduiding Cultuurhistorische waarden. Onder de cultuurhistorische waarden vallen ook de killen in Polder De Biesbosch. Deze dateren nog van voor de inpoldering in 1926, maar maken geen onderdeel uit van het onderzoeksgebied. Op het onderzoeksgebied rust verder geen dubbelbestemming Waarde – cultuurhistorie.